

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLYIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
SHAROF RASHIDOV NOMIDAGI
SAMARQAND DAVLAT
UNIVERSITETI
GEOGRAFIYA VA EKOLOGIYA
FAKULTETI

Ro'yxatga olindi:

№ BD-60530300

60530300-1.26

2024 yil "10 12"

"TASDIQLAYMAN"

Samarqand rektori:

R. I. Xalmuradov

2024 yil "10 12"

MINERAL XOMASHYOLAR IQTISODIYOTI FAN DASTURI

Bilim sohasi:	500 000 -Tabiiy fanlar, matematika va statistika
Ta'lim sohasi:	530000 – Fizika va tabiiy fanlar
Ta'lim yo'nalishi:	60530300 - Geologiya

Samarqand-2024

Fan/modul kodi	O'quv yili	Semestr	ECTS – Kreditlar
MX11708	2027-2028	VII	4
MX11806		VIII	4
Fan/modul turi	Ta'lim tili	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Haftadagi dars soatlari
Majburiy	O'zbek	96	4-4
1.	Fan nomi	Mustaqil ta'lim (soat)	Umumiy (soat)
	Mineral xomashyolar iqtisodiyoti	144	240

Fanning maqsadi (FM)	
I. FANNING MAZMUNI	Fanni o'qitishdan maqsad – talabalarga Jahon siyosiy kartasining shakllanishi, undagi miqdor va sifat o'zgarishlar, Jahonning tabiiy resurslar geografyasi xususan yer osti mineral foydali qazilmalar, er, suv, o'rmon hamda Dunyo okeani resurslari, ekologik muammolar, Jahon aholisi, Xalqaro mehnat taqsimoti va unga ta'sir etuvchi omillar, Jahon xo'jaligining tarmoqlar tarkibi (Sanoat, qishloq xo'jaligi, transport tarmoqlari), Xalqaro iqtisodiy integratsiya va globallashuv jarayonlarini o'rganishdan iborat.
FM1	Fanning vazifasi – Jahon siyosiy kartasidagi shakllanish bosqichlari, Jahon tabiiy resurslari geografyasi, uning inson tomonidan o'zlashtirishi, tabiiy resurslardan foydalanish ko'lamining oshishi, antropogen omillar ta'sirida vujudga kelgan ekologik muammolar, uni hal etish masalalari, Jahon aholisi va uning ko'payishi, joylashishi, xalqaro mehnat taqsimoti va unga ta'sir etuvchi omillar, Jahon xo'jaligi va uning tarmoqlar tarkibi (sanoat, qishloq xo'jaligi, transport), Xalqaro iqtisodiy aloqalar, hamda Jahonning yirik mintaqalari va alohida mamlakatlarning iqtisodiy – geografik tafsifi haqida bilim va ko'nikmalariga ega bo'lishi.

Fan mazmuni	
II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)	
II.1. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:	
Mashg'ulotlar shakli: ma'ruza (M)	
M1	Kirish. Mineral xomashyolar iqtisodiyoti fanining ahamiyati. “Mineral xomashyolar iqtisodiyoti” fanining ahamiyati juda katta, chunki mineral xomashyolar bazasi undiruvchi sanoat – moddiy ishlab chiqarish mustaqil sferasining asosi bo'lib hisoblanadi. Jamiat ishlab chiqaruvchi kuchlari va milliy boylik elementlaridan birini tashkil qiladi. Mineral xomashyolar resurslarining asosiy foydali qazilma turlarining global darajada va alohida davlatlar miqyosida tekis ya'ni, turlicha tarqalishi. Ba'zi foydali qazilmalarning qayta tiklanmasligi va ularning zaxiralari to'ldirishda razvedka va yangi obyektlarni aniqlash.
M2	Ma'danlardan foydalanish, mineral xomashyolar razvedkasi, foydali qazilmalarni qazib olish. Ma'danlardan foydalanish, mineral xomashyolar razvedkasi, foydali qazilmalarni qazib olish, mazkur sohada davlat vakolati: Geologorazvedka ishlarida joriy va istiqbolli rejalashtirish. Barcha turdagi geologorazvedka ishlarini tashkil etish va qayd etish. Razvedka qilingan foydali qazilmalarni tasdiqlash va qayd etish. Foydali qazilmalarni qazib olishda zaxiralardan to'liq va kompleks ravishda foydalanishni nazorat qilish. Ma'danlarni geologik o'rganuvchi korxona, muassasa va tashkilotlarni boshqarish. Ma'danlar razvedkasi va ekspluatatsiyasida fan-texnika yutuqlarini tadqiq qilishni ta'minlash. Ilmiy tadqiqot ishlarida, kadrlar tayyorlashda boshqarish va rejalashtirish. Ilg'or xorijiy davlatlar bilan hamkorlik.

M3	Xalq xo'jaligi iqtisodiyotida mineral xomashyolarning ahamiyati. Xalq xo'jaligi iqtisodiyotida mineral xomashyolarning ahamiyati. Mineral xomashyolar turlari, ularning tasnifi, qat'iy yoqilg'i kimyo xomashyosi, suyuq va gazsimon yoqilg'i, metallar, metallurgiya uchun xomashyolar, texnika xomashyolari, qimmatbaho, chala qimmatbaho, ishlov beriladigan toshlar, qurilish xomashyolari, tog' - kimyo xomashyolari, gidro va gaz xomashyolari.
M4	Foydali qazilma konlarini iqtisodiy baholash. Foydali qazilma konlarini iqtisodiy baholash, zaxiralarni tasnifi, sanoat korxonalarining mineral xomashyolarga bo'lgan asosiy talablari. Foydali qazilmalarning hosil bo'lishi va tarqalishi qonuniyatlari. Foydali qazilmalarning hosil bo'lishidagi asosiy sharoitlar. O'zbekiston Respublikasining ma'danlar haqidagi qonuni, faoliyat ko'rsatayotgan qonuniy aktlarni qayta ko'rib chiqishni tashkillashtirish. O'zbekiston Respublikasi hududlarida ma'danlarni geologik o'rganish, qazib olish va ishlov berish faoliyati bilan shugullanuvchi, xususiy mulkchilik shaklidan qat'iy nazar korxona va tashkilotlarga qo'yiladigan talablari.
M5	Geologorazvedka ishlari stadiyalari. Geologorazvedka ishlari stadiyalari, zaxiralarni ekspertizasi, davlat tomonidan qayd etish va hisobga olish. Regional geologik o'rganish, geologik tasvirlash, qidiruv, baholash, razvedka, yakuniy razvedka, ekspluatatsion razvedka. O'zbekiston Respublikasining mineral xomashyolarga bo'lgan asosiy muammolari. Rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlarda mineral xomashyolar iqtisodiyotidagi muammolarning holati.
M6	Mineral xomashyolar resurslari iqtisodiyotini o'rganish tarixi. Mineral xomashyolar resurslari iqtisodiyotini o'rganish tarixi. Mineral xomashyolar qazib olishda va ekspluatatsiyasida atrof-muhit muhofazasi. Mineral xomashyolar qazib olishda va ishlov berishda yangi texnologiyalar, tog'-kon sanoatining atrof-muhitga bo'lgan salbiy ta'sirini oldini olish yo'llari. Mineral xomashyolar bazasini iqtisodiy boshqarish.
M7	Yoqilg'i-energetikasi xomashyolari (Nefit, tabiiy gaz, ko'mir, uran) Jahon iqtisodiyotida mamlakatlarni tasniflashning mohiyati va mazmuni. Xalqaro tashkilotlar tomonidan mamlakatlarni iqtisodiy rivojlanish darajasiga ko'ra tasniflash usullari. Mamlakatlarning an'anaviy tasnifi: rivojlangan mamlakatlarni, rivojlanayotgan mamlakatlarni va transformatatsion mamlakatlarni.
M8	Qora metallurgiya xomashyolari (temir, marganets, xrom) Xorijiy mamlakatlar o'rtasidagi iqtisodiy integratsiyaning mohiyati va mazmuni. Xalqaro tashkilotlar xalqaro iqtisodiy integratsiyaning asosi sifatida. Rivojlangan mamlakatlarning integratsion birlashmalari.
M9	Rangli va asl metallar xomashyolari (alyuminiy, mis, nikel) Jahon iqtisodiyotidagi global muammolarning mohiyati. Xorijiy mamlakatlar iqtisodiyotiga ta'sir qiladigan asosiy global muammolar. Jahon iqtisodiyoti globallashuvi jarayonlariga yangicha yondashuv.
M10	Industrial-texnik xomashyolar (olmos, asbest, barit, gips) AQSH, Germaniya, Kanada, Fransiya, Buyuk Britaniya, Yaponiya, Italiya.
M11	Tog'-kimyo mineral xomashyolar (kaliyli va natriyli tuzlar, fosforitlar va apatitlar, oltin, g'ugurt, azot) Ispaniya, Shveysariya, Gollandiya, Belgiya, Shveysiya, Norvegiya, Finlandiya.
M12	Mineral xomashyolar bozori xususiyatlar. Mineral xomashyoga bo'lgan talab va taklif. Tog'-kon sanoati mahsulotlari narxini aniqlash. Polsha, Vengriya, Ruminiya, Bolgariya, Chexiya, Slovakiya, Xorvatiya, Serbiya, Sloveniya, Makedoniya, Bosniya va Gertsiyovina.
M13	Mineral xomashyolar transportirovkasi Rossiya, Ukraina, Belorussiya, Moldova, Gruziya, Armaniston, Ozarbayjon, Latviya, Litva, Estoniya.
M14	Dunyo okeani mineral xomashyolarini o'zlashtirish va transport imkoniyatlari Avstraliya, Yangi Zelandiya, Okeaniya.

III. Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar: amaliy (A)	
Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi.	
A1	Geologorazvedka ishlari joriy va istiqbolli rejalashtirish.
A2	Razvedka qilingan foydali qazilmalarni tasdiqlash va qayd etish.
A3	Foydali qazilmalarni qazib olishda xavfning ta'lim va kompleks ravishda foydalanishni nazorat qilish.
A4	Ma'danlarni geologik o'rganuvchi korxona, muassasa va tashkilotlarni boshqarish.
A5	Ma'danlar razvedkasi va ekspluatatsiyasida fan-texnika yutuqlarini tadbir qilishni ta'minlash.
A6	Foydali qazilmalarning hosil bo'lishidagi asosiy sharoitlar.
A7	Geologorazvedka ishlari stadiyalari, xavfning ekspertizasi, davlat tomonidan qayd etish va hisobga olish.
A8	O'zbekiston Respublikasining mineral xom ashyolarga bo'lgan asosiy muammolari.
A9	Mineral xom ashyolar resurslari iqtisodiyotini o'rganish tarixi.
A10	Mineral xom ashyolarni qazib olishda va ekspluatatsiyasida atrof-muhit muhofazasi.
A11	Mineral xom ashyo bazasini iqtisodiy boshqarish.
A12	Mineral xom ashyo bozorining xususiyatlari
A13	Mineral xom ashyoga bo'lgan talab va taklif
A14	Mineral xom ashyolar klassifikatsiyasi
A15	Dunyo energo-rasurlari va qora metallurgiya
A16	Rangli metallurgiya
A17	Kimyoviy va neft-kimyoviy ishlab chiqarish

IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar.
Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular
"Mineral xom ashyolar iqtisodiyoti" fani bo'yicha mustaqil ta'lim va ishlarning kalendar tematik rejasini

Mustaqil ta'lim mavzulari	
№	
1.	Mineral xom ashyo turlari va ularning tasnifi.
2.	Foydali qazilma konlarini iqtisodiy baholash.
3.	Xavfning tasnifi.
4.	Sanoat korxonalarining mineral xom ashyolarga qo'yiladigan asosiy talablari.
5.	Foydali qazilmalar hosil bo'lishi va tarqalishi haqidagi ba'zi qonuniyatlari.
6.	Foydali qazilma konlari hosil bo'lishidagi asosiy bosqich va davrlari.
7.	O'zbekiston Respublikasining «Ma'danlar haqida» qonuni.
8.	Ma'danlardan foydalanish yo'llari.
9.	Ma'danlardan foydalanishda qo'yiladigan talablar va huquqiy majburiyatlar.

3.	V. Fan o'qitilishining natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar) Fanni o'zlashtirish natijasida talaba: • "Mineral xom ashyolar iqtisodiyoti" o'quv fanini o'zlashtirish jarayonida bakalavr yer po'stidagi asosiy Mineral xom ashyo turlari va ularning tasnifi haqida <i>tasavvurga ega bo'lishi kerak.</i> • Sanoat korxonalarining mineral xom ashyolarga qo'yiladigan asosiy talablari haqida <i>bilimga ega bo'lishi va ulardan foydalana olishi kerak;</i> • Foydali qazilmalar hosil bo'lishi va tarqalishi, foydali qazilma konlari hosil bo'lishidagi asosiy bosqich va davrlari, ma'danlardan foydalanishning samarali yo'llari va ularni ilmiy jihatdan ishlatish <i>ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak.</i>
4.	VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari: • ma'ruzalar;

	• interfaol keys-stadilar, • <i>munozara,</i> • <i>o'z-o'zini nazorat.</i> • "Aqliy hujum", • "Muammo", • Krossvord • Anagrammalar • Ko'chma dars mashg'ulotlari
5.	VII. Kreditni olish uchun talablar: Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'liq o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish va joriy nazorat shakllari, hamda mustaqil ta'limda berilgan vazifa topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat ishini topshirish

6. ASOSIY ADABIYOTLAR:	
1.	Н.И.Ерёмин, А.Л.Дергачев «Экономика минерального сырья» - учебник – Москва 2007.
2.	Боярко Г.Ю. «Экономика минерального сырья» учебная пособия – Томск. Издательство Аудит-Информ. 2000г. 361с.
3.	Р.Султонов, Х.Чиниқолов "Foydali qazilmalarni qidirish va razvedka qilish" Darslik Toshkent-2015
4.	Гумерова Н.В., Кыш С.К., Полиенко А.К.Основы структурной, исторической и региональной геологии. Томск: изд. ТПИ, 2013–375 с.
QO'SHIMCHA ADABIYOTLAR:	
5.	I.B.Turamuratov "Mineral xom ashyolar iqtisodiyoti" O'quv qo'llanma Toshkent-2023
6.	ВРЕМЕННЫЕ НОРМЫ ЗАТРАТ ТРУДА на производство тематических, специализированных работ и компьютерной обработки информации Ташкент 2022 г
7.	Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. Toshkent, O'zbekiston nashriyoti, 2017.
8.	Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash-yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. Toshkent, o'zbekiston nashriyoti, 2017.
9.	Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent, O'zbekiston nashriyoti, 2016.
10.	Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-itizom va shaxsiy javobgarlik har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. Toshkent, O'zbekiston nashriyoti, 2017.
8.	Классификация запасов месторождений и прогнозных ресурсов
11.	Геология и полезные ископаемые республики Узбекистан. 1998
12.	Несмих Г.С. Экономика минерального сырья стран Латинской Америки М.,1975
13.	Погребинский Е.О. и др. Геология – экономическая оценка месторождений полезных ископаемых «Недра», 1974
14.	Положение о порядке изучения попутных полезных ископаемых и попутных полезных компонентов на месторождениях твердых полезных ископаемых №751 Т., 1999.
15.	Быховер Н.А. Экономика минерального сырья. «Недра», 1978.
16.	Милановский Е.Е. Геология России и ближнего зарубежья (Северной Евразии) – М.: Изд-во МГУ, 1996, 448 с.
AXBOROT MANBALARI:	
17.	www.ziyounet.uz
18.	www.geokniga.org
19.	www.sandru.uz
20.	www.wikipedia.com
7.	Fan dasturi Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Kengashining 2024 yil "24" avgustidagi 1 -son bayonnomasi bilan ma'qullangan.

8.	Fan/modul uchun mas'ullar: Amirqulov M.D. – Sharof Rashidov nomidagi SamDU, “Geologiya va gidrometeorologiya” kafedrası o'qituvchisi.
9.	Taqrizchilar: B.Bobonazarov – “O'zbekgidrogeologiya” DM, Davlat geologik monitoring xizmati Samarqand kuzatish stansiyasi boshligi, (tashqi). Jo'raqulov X. – Sharof Rashidov nomidagi SamDU, “Geologiya va gidrometeorologiya” kafedrası professori, g.f.n. (ichki).

Universitetning 2024-yil 16-avgustdagi 301-ij buyrug'i asosida

Fan dasturlari va tashqi ta'lim topshiriqlarini ishlab chiqishga mas'ul ishchi guruhi:

Rais – Kaydarov S.A.

B.A. Meliyev

S.B. Abbasov

Kafedra mudiri

Fakultet dekani

Sh. Rashidov nomidagi

SamDU O'quv ishları bo'yicha

1-prorektor

TAQRIZ

Mazkur fan dasturi o'quv jarayonida Mineral xomashyolar iqtisodiyoti fani umumiy geologiya, foydali qazilmalar geologiyasi, strukturaviy geologiya, foydali qazilmalarga doir bilimlarni umumlashtirib, mazkur faning dolzarb muammolarini aniqlash va ularni hal etish yo'llari bo'yicha bilim va ko'nikmalarni shakllantirishga qaratilgan. Shuningdek, fan dasturida fan kodi, o'tiladigan semestri, mashg'ulotlar shakli va semestrga ajratilgan soatlar, mustaqil ta'lim topshiriqlari va unga ajratiladigan talablar, talaba to'plashi lozim bo'lgan kredit miqdori, baholash shakli, fanni o'qitish tili, fanning maqsadi, o'zlashtirish uchun boshlang'ich bilimlar, ta'lim natijalari bevosita bilimlar jihatidan va ko'nikmalar jihatidan berilgan. Bundan tashqari talaba uchun dasturda mashg'ulotlar shakli, xususan ma'ruza bo'limida olingan nazariy bilimlar natijasida talabalar nimalarni bilishi hamda o'zlashtirilgan bilimlar natijasida nimaga erishishi berilgan. Dasturda mustaqil ish ta'limni bajarish bo'yicha talablar, asosiy adabiyotlar va qo'shimcha adabiyotlar hamda berilgan.

“Mineral xomashyolar iqtisodiyoti” fan dasturi OTM uchun me'yoriy-uslubiy hujjat hisoblanib tegishli fan bo'yicha ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish va o'qitilishiga qo'yiladigan talablarga to'liq javob beradi, shuningdek talabalarni Mineral xomashyolar iqtisodiyoti fani bo'yicha yuqori bilim darajalarini egallaydi.

ass. M.D.Amirqulov tomonidan tuzilgan fan dasturi belgilangan tartibga mos keladi va undan o'quv-jarayoniga foydalanish mumkin.

“O'zbekgidrogeologiya” DM

Davlat geologik monitoring xizmati

Samarqand kuzatish stansiyasi boshligi

B.Bobonazarov

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti Geografiya va ekologiya fakulteti "Geologiya va gidrometeorologiya" kafedrası ass.
M.D.Amirqulov tomonidan 60530300 – Geologiya ta'lim yo'nalishi talabalari uchun "Mineral xomashyolar iqtisodiyoti" fanidan tayyorlangan fan dasturiga

TAQRIZ

Mazkur fan dasturi o'quv jarayonida Mineral xomashyolar iqtisodiyoti fani umumiy geologiya, foydali qazilmalar geologiyasi, strukturaviy geologiya, foydali qazilmalarga doir bilimlarni umumlashtirib, mazkur fanning dolzarb muammolarini aniqlash va ularni hal etish yo'llari bo'yicha bilim va ko'nikmalarni shakllantirishga qaratilgan. Shuningdek, fan dasturida fan kodi, o'qiladigan semestri, mashg'ulotlar shakli va semestrga ajratilgan soatlar, mustaqil ta'lim topshiriqlari va unga ajratiladigan talablar, talaba to'plashi lozim bo'lgan kredit miqdori, baholash shakli, fanni o'qitish tili, fanning maqsadi, o'zlashtirish uchun boshlang'ich bilimlar, ta'lim natijalari bevosita bilimlar jihatidan va ko'nikmalar jihatidan berilgan. Bundan tashqari talaba uchun dasturda mashg'ulotlar shakli, xususan ma'ruza bo'limida olingan nazariy bilimlar natijasida talabalar nimalarni bilishi hamda o'zlashtirilgan bilimlar natijasida nimaga erishishi berilgan. Dasturda mustaqil ish ta'limni bajarish bo'yicha talablar, asosiy adabiyotlar va qo'shimcha adabiyotlar hamda berilgan.

"Mineral xomashyolar iqtisodiyoti" fan dasturi OTM uchun me'yoriy-uslubiy hujjat hisoblanib tegishli fan bo'yicha ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish va o'qitilishiga qo'yiladigan talablarga to'liq javob beradi, shuningdek talabalarni Mineral xomashyolar iqtisodiyoti fani bo'yicha yuqori bilim darajalarini egallaydi.

ass. M.D.Amirqulov tomonidan tuzilgan fan dasturi belgilangan tartibga mos keladi va undan o'quv-jarayoniga foydalanish mumkin.

SamDU, "Geologiya va gidrometeorologiya"

kafedrası professori:

X.Jo'raqulov